

НИКОЛА ПОПОВ – САМ СРЕД СВОИ И ЧУЖДИ

ДОЦЕНТ Д-Р АНТОАНЕТА ЗАПРЯНОВА

Антоанета Георгиева Запряннова е родена на 10 септември 1942 в Стара Загора. Средното си образование получава в родния град, а висшето – в СУ „Св. Климент Охридски“, специалност „История“, профил „Архивистика“, втора специалност „Философия“. Научна кариера - Институт за исторически изследвания при БАН. Защитава докторантура на тема “Документът в историческото познание”. Председател е на Българската генеалогична федерация и главен редактор на списание „Родознание/Genealogia“. Научната специализация е в областта на теория на историческото познание, методология и история на генеалогия, историческа хронология, интердисциплинарни взаимоотношения на помощните исторически науки. Автор е на монографии, студии, статии, сред които са: Запряннова-Тодорова, А. Генеалогия или как да изследваме своя род. София: Изд. “Нов ден”, 1994, 154 с. ISBN 954-8575-63-5; Запряннова, А. Генеалогия или как да изследваме своя род. София: Университетско издателство “Св. Кл. Охридски”, 2003, 221 с. (второ допълнено издание). ISBN 954-407-1863-5; Запряннова, А., Е. Вечева. Историците – за истината, за насилията, за себе си. София: Университетско издателство “Св. Кл. Охридски”, 1994, 264 с. ISBN 954-07-0236-4; Умленски, В. В. Шкодров, А. Запряннова. Времето и календарният проблем. София: Акад. Издателство “Марин Дринов”, 2005, 255 с. ISBN 954-322-025-5; Станчев, М., Л. Георгиев, А. Запряннова, П. Чолов. Василий Каразин. Живот и дейност (По случай 200 години от основаването на Харковския национален университет “В. Н. Каразин”). София: Академично издателство “М. Дринов”, 2005, 378 с. ISBN 954-322-053-0; Запряннова, А. Как да изследваме своя род. София. 2019, Изд. ДюМира”, 296 с. трето допълнено издание). ISBN 978-619-91334-0-8

Резюме: Никола Попов е име, което остава непознато в родната ни история, а е пример за вярно служене на своето верую. От забрава го изведе Лазар Георгиев /1927-2017/ с книга си, озаглавена „Сам сред свои и чужди“. Роден в село Кирово, живял и работил в много градове на страната, а по-късно и в чужбина, той става съветски разузнавач. Въз основа на архивни документи и спомени е разкрит героичният път на резидента, загинал в нацистки крематориум – вярвайки, че може да се изгради хуманен свят – без диктатура и фашистка идеология.

Ключови думи: генеалогия, документ, идеал, резидент, тактика, Гестапо, крематориум

NIKOLA POPOV – ALONE AMONG HIS OWN AND AMONG FOREIGNERS

ASSOCIATE PROFESSOR ANTOANETA
ZAPRYANOVA, PHD

ANTOANETA GEORGIEVA ZAPRYANOVA
She was born on 10 September 1942 in Stara Zagora. She has her secondary education in her hometown, and the higher - in Sofia University “St. Kliment Ohridski“, subject” History“, profile” Archivistics“, second subject” Philosophy“. Research Career - Institute of Historical Studies at the Bulgarian Academy of Sciences. She defends a doctorate on “The Document in Historical Knowledge”. She is the President of the Bulgarian Genealogical Federation and editor-in-chief of the journal “Roodoznanie / Genealogia“. Her scientific specialization is in the field of theory of historical knowledge, methodology and history of genealogy, historical chronology, interdisciplinary relations of auxiliary historical sciences. She is the

author of monographs, studies, articles, among which are: Zapryanova-Todorova, A. *Genealogy or how to study our family*. Sofia: Ed. New Day, 1994, 154 pp. ISBN 954-8575-63-5; Zapryanova, *Genealogy or how to study our family*. Sofia: University Press "St. Kl. Ohridski", 2003, 221 p. (Second supplementary edition). ISBN 954-407-1863-5; Zapryanova, A., E. Vecheva. *Historians - about truth, about violence, about yourself*. Sofia: University Press "St. Kl. Ohridski", 1994, 264 pp. ISBN 954-07-0236-4; Ulenski, VV Shkodrov, A. Zapryanova. *Time and calendar issue*. Sofia: Academic Publishing House "Marin Drinov", 2005, 255 pp. ISBN 954-322-025-5; Stanchev, M., L. Georgiev, A. Zapryanova, P. Choolov. *Vasily Carrazin. Life and Activity (About 200 years since the founding of Kharkiv National University "W. Karazin")*. Sofia: Academic Publishing House "M. Drinov", 2005, 378 pp. ISBN 954-322-053-0; Zapryanova, A. *How to study our family*. Sofia. 2019, Ed. Diomira", 296 p. Third supplementary edition). ISBN 978-619-91334-0-8

Abstract: Nikola Popov is a name that remains unknown in our native history, but is an example of faithful service to its creed. Lazar Georgiev (1927-2017) brought him out of oblivion with a book entitled "Alone among his own and among foreigners". Born in the village of Kirovo, he lived and worked in many cities in the country, and later on abroad, he became a Soviet intelligence officer. Based on archival documents and memories, the heroic path of the resident who died in a Nazi crematorium - believing that a human world can be built - without dictatorship and fascist ideology, is revealed.

Key words: Genealogy, Document, Ideal, Resident, Tactics, Gestapo, crematorium

Никола Попов – непознатият или почти неизвестният в родната история! От забвение го изведе Лазар Георгиев /1927-2017/ с последната си книга, озаглавена „Сам сред свои и чужди“¹. Авторът я определя като „Документална повест за един българин – съветски разузнавач“ – за родения в село Кирово, живелия и училия в Голямо Буково, в Грудово /сега Средец/ Никола Попов.

И това е обективна оценка. Да, по форма е повест, която трябва да се приема за достоверна, защото о.р. Лазар Георгиев остави научна диря като изследовател на военната история, генеалогията, социалната антропология и нумизматиката. Той използва широката палитра на художествения

изказ, основан на документални свидетелства, но верен на генеалогията – той предлага и родословно дърво на своя герой. За отбелязване е, че с кратки биографични, а в някои случаи и генеалогични, са съпроводени пояснителните бележки за упоменатите в текста личности и местообитания.

По повод палитрата на живото повествование припомням извечната истина, изречена още от Салустий "...не оня възъчен образ..."²

Отклонението, което направих, е за да подчертая осъзнатия дълг от Лазар Георгиев да пресъздаде и остави за днешните и идните поколения образа на герой, воден и верен на своите идеали и на своето верую. И още – да възкреси спомена за Никола Попов, забравен по субективни причини от своите, а от чуждите – само двама полски автори са писали за него. През 1977 г. в Краков е поставена паметна плоча пред жилището, където е живял под псевдонима Стоян Владов, а след шест години 24-то основно училище в Краков е наречено на неговото име. Разкрит е и музей за живота и дейността на патрона, чийто портрет и днес е в залата.

Авторът споделя: „За съжаление трябва да признаем, че и този път чужди автори първи се

наредиха в щафетата, докато през това време негови бойни другари като Иван Винаров, Борис Милев, Иван Крекманов и други, с които е работил на различни места в Европа, не казаха и дума за него в книгите си или поне да пояснят причините за мълчанието си, защото истината само до време може да се крие”.

И за да разкрие истината Лазар Георгиев се отдава на къртовски труд по издирване на архивни документи и събиране на спомени от останали живи негови сътрудници и другари. Списъкът на устните извори е дълъг. Под влияние на полковник Валентин Кирязов - бивш кореспондент на „Красная звезда” в Полша, в продължение на много години Лазар Георгиев събира спомени на почти всички живи сътрудници и другари на Никола Попов, сред които са: Петрана Илиева – Ларше, Илия Хайдуков, Куйо Куев е др. Частична информация открива и в спомени на починали вече съратници, родственици и съселяни на Попов. Ценна информация получава и от живеещите в Москва - съпругата Невена Попова, дъщерята Адриана и синът Василий. Достоверни данни са открити в държавни, партийни и други ведомствени исторически архивни средища в София, Пловдив, Варна, Бургас, Монтана и Благоевград.

Към издирвателската работа на Лазар Георгиев благосклонно се отнасят и помагат организации като Червеният кръст в гр. Арлозен в Германия, Министерството на вътрешните работи в Австрия, Министерството на социалните грижи в Чехия, Министерството на отбраната на бившия Съветски съюз, личности като: архитект Георги Бонев от Виена, полският журналист Ян Моква от Варшава, инженер Димитър Мирински от Новосибирск и градинари от Краков, някои от които са се завърнали в България.

Постигнал методологичното изискване за събиране, анализиране и класифициране на възможно най-пълната база документални извори, авторът изгражда своето документално художествено повествование, проследявайки живота на Никола Попов от 1911 г. до неговата кончина в крематориума - както е отбелязано с езика на хронологията – четиридесет и седем дни преди 9 септември 1944 г. и двеста осемдесет и шест дни преди 9 май 1945 г. (Ден на победата, празнуван в наше време и като Ден на Европа).

Кратък е житейският път на Никола, но е преизпълнен с низ от събития, в които доказва своята воля за отдаденост на приетата роля на разузнавач до жертвоготовност. Лазар Георгиев повежда читателя по този житейски път. Първата „среща” е с човека Никола Попов. Неговата добродетелност се усеща и в разговорите с хазайка, при която е на квартира като ученик в Минно-огнярското училище в Русе, и в контактите със съидейниците от социалистическия кръжок в училището, по-късно и в София, където започва работа като начинаещ машинист. Лека-полека, от разговор на разговор, от събитие на събитие живописното перо на Лазар Георгиев започва да обрисова чертите на комуниста-идеалист Никола Попов, изграждането на неговата воля и верността му да служи на своето верую.

Волята и верността се проявяват, когато е член на Окръжния комитет на БКП в Бургас, като ръководител на Септемврийското въстание в планинския район на Карабунарско и като участник в пренасянето на оръжие през Черно море от Севастопол до Варна и Бургас. Той поема ръководството на техническия пункт в Индия /в бивша Федеративна Република Югославия/ на канала София – Виена. Става представител на Международната организация за подпомагане на революционерите във Франция. В края на своя бурен житейски друм той е резидент на разузнавателната група с кодовото наименование „Монблан” в Полша. Никола Попов е действал като разузнавач под псевдонимите Янко Музиканта /той действително е бил музикант в известния за времето Бургаски оркестър на Константинов/, също: Кольо Македончето, Иван Петров, Станко Кукец, Черния, Мимико, Стоян Владов и други. По устни податки Никола Попов е имал срещи-разговори с Димитър Благоев, Георги Димитров, Васил Коларов, Кръстьо Раковски и Палмиро Толиати.

Малко се знае, а и не са открити архивни документи за дейността му в партийното разузнаване в Пловдив и Бургас, за активното му участие като деец на Коминтерна и Международната организация за подпомагане на революционерите не само във Франция, но и в други европейски страни. Не са разкрити все още всички архивни извори за дейността му като разузнавач, който е изпращал до Центъра в Москва важни сведения за настъплението

на фашистката идеология и подготовката на германската армия за последвалата Втора световна война. Малко са податките и за връзката му с други съветски разузнавачи, сред които е Герхарт Кегел във Варшава и Рут Вернер в Гданск. До второто разширено и допълнено издание на книгата може би ще се открият още архивни документи от официален и личен произход, защото много от засекретените до скоро архивни фондове постепенно се откриват у нас и в чужбина, а ще започне и тяхната дигитализация.

И досега откритото от Лазар Георгиев е достатъчно, за да бъдат описани достоверно, макар и с езика на художественото повествование, делата на разузнавача Никола Попов. Знае се, че съдбата на всеки разузнавач е съпътствана от стратегията и тактиката на контраразузнаването. Стратегията е ясна – да се разкрие и унищожи цялата верига от участници. Тактиката за Никола Попов включва опити за внедряване на мними съучастници. През 1938 г. в Краков, където той работи като градинар, изградил е авторитет под псевдонима Стоян Владов, пристига Слави Бъчваров уж като студент по право, но със задача да слухти не само за Попов, но и за българите-градинари от другите полски градове. Не успява, защото характерните черти на контраразузнавача са подлост и страхливост.

А Хитлер напредва в превръщането на Европа в пламъците на войната. Гестапо също е в „разгара си”. Идва провалът от полския офицер Ян Ласота, също от системата на разузнаването. Никола Попов е в ръцете на Гестапо. Следват варварските мъчения, но неуспешни. Със силата на духа Никола не издава ни имена, ни явки. Гестаповци решават, че им е нужен още. От Освиенцем, където не е Стоян Владов, нито Никола Попов, а № 119553, е преместен в концлагера Маутхаузен на австрийска територия. Тук е под № 34103, а върху арестантските дрехи са щамповани червени тригълници. Това е бил символът на „опасен политически концлагерист”.

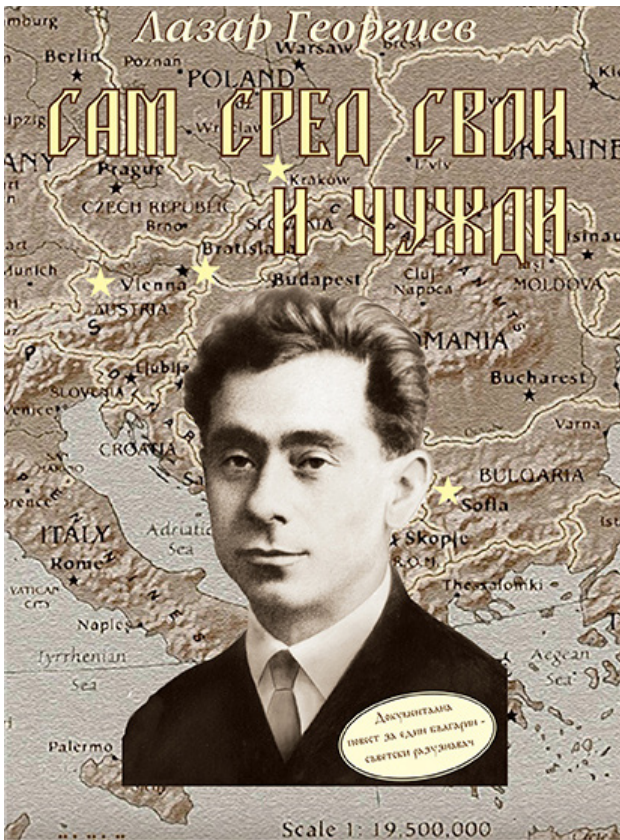
Съсипан не духовно, а физически, изпаднал в безсъзнание, той е отнесен в крематориума и... „не усети нито смъртта, нито жарта на огъня”. Силен като художествен изказ, но тъжен, много тъжен край в личен, в родов и в общочовешки план. Денят на кончината на българина – съветски разузнавач, Никола Попов е „неделя, двадесет и

трети юли 1944 г. “ Не доживява нито „Ден победы”, нито „Деня на Европа”.

За добро или лошо не доживява и забравата – от своите сънародници. Едва през септември 1988 г. в Грудово е организирано юбилейно тържество. Салонът е препълнен не само с неговите щатни сътрудници от страната, но и с приятели от Странджанския край, и с родственици, сред които са най-близките – дъщеря му Адриана със съпруга си от Москва. Поради служебни причини синът му Васил не успява да присъства, както и съпругата му Невена – поради напредналата възраст. Лазар Георгиев подчертава: „Най-после за него, както и в страната Никола Попов получи полагащото му се обществено признание”. С указ на Държавния съвет на НРБ е награден посмъртно с ордена „Народна свобода” и е дадено званието „Активен борец против фашизма и капитализма”. Открит е бюст-паметник, назована е и улица на неговото име. Българската телевизия излъчва и документален очерк за Никола Попов. В стихотворението на Янаки Петров „Реквием”, посветено на Никола Попов, е казано: „Ти не си само герой. Ти си един от мъчениците на нашата вяра. Затова твоята памет се оказа безсмъртна”.

„Умря, за да се обезсмърти” е апотеозът на документалната повест „Сам сред свои и чужди” за българина – революционер и интернационалист Никола Попов. Повтарям, че право на автора е да избере вида словесна палитра, но допълвам, че Лазар Георгиев използва подхода и на социалната антропология. Образът на Попов е жив, но обективен, защото е основан на документални извори на историческа информация. По същия начин са представени „образите” на отделните социални групи, различаващи се по своята ценностна система и по своя народностен „ген”. Припомням, че и книгата „Мировянските ми ти работи” е от вида социална антропология, както е отбелязал проф. М. Веков в изследването, посветено на историята на българската генеалогия в годините на прехода³.

Лазар Георгиев прилага и художествения изказ, и родословния подход, и фотографските илюстрации, за да разкрие исторически факти за личности и събития, за характерологични черти на едни или други социални групи. На задната корица на книгата си авторът откровено

споделя: “ Драги Читателю, Преди 90 години, когато съм имал щастието да се родя, непозната врачка влиза в нашата недовършена къща. Чула гласа ми и с мили очи изрича на майка ми: „Па да стане инженерин, че той дом иска ръка, докато се

уреди и третия етаж!” В гимназията ми вървеше математиката, но инженер или архитект не станах /преотстъпих това право на по-малкия си брат Руско/, защото театърът ме зовеше. На бегом преминах и през тая фурия. Писането от рано ми стана първа потребност и три десетилетия отдадох на военния печат. Какво ли не творях и кое ли издание подминах? От репортажа и очерка, изследователската статия и книга, включително превода и кореспондирането на чуждия печат до тази задълбочена повест – това не е малко на брой. Още повече, че мениш географското местопознание – от центъра на Шопландия до безмълвната Странджа и Европа... Нали затова Съюзът на журналистите ме окичи с две златни пера! Ще успея ли да извоювам и третото?” Успя. Управителният съвет на Българската генеалогична федерация го удостоява за втори път със званието „Почетен член” на Българската генеалогична федерация.

¹ Георгиев, Л. Сам сред свои и чужди. С., 2016, с. 366.

² Салустий, Исторически съчинения. С., 1982, с. 30.

³ Веков, М. Българската генеалогия в годините на прехода /1990-2015/. С., 2017, с. 168-169; Веков, М. Българската генеалогична книжнина – от емоционален към научен подход. – Родознание/Genealogy, 2016, № 1-2, 20-21.

СССР

ЦЕНТРАЛЬНОЕ УПРАВЛЕНИЕ

**НАРОДНОГО КОМИССАРИАТА ОБОРОНЫ
СОЮЗА ССР**

„26” февраля 1944 г.

№ 45

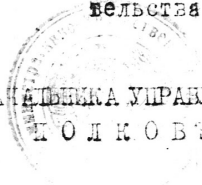
г. Москва

У П Р А В Л Е Н И Е

даде П О Н О В У Николаю Васильевичу
в том, что он действительно состоит на служ-
бе в Центральном Управлении УО и находится
в действующей армии.

Выдана для представления по месту жи-
тельства семьи.

ПОМ. НА ЧЕЛВНИКА УПРАВЛЕНИЯ
ПОЛКОВНИК

(ПОПРУС)

Министерство обороны СССР

НАЧАЛЬНИКУ ЦЕНТРАЛЬНОГО АРХИВА МИНИСТЕРСТВА ОБОРОНЫ СССР

ГЛАВНОЕ
УПРАВЛЕНИЕ КАДРОВ

142100, г. Подольск Московской обл.

Копия: тов. ПОПОВУ В.Н.

10 января 1987 г.

425040, гор. Москва, ул. Верхняя, дом 3, корп. I, кв. 50

№ 173/ 4/113267

103160, г. Москва, К-160

Возвращаю переписку по уточнению судьбы ПОПОВА Николая Васильевича.

Одновременно сообщая, что ПОПОВ Н.В. на учете офицерского состава в Главном управлении кадров не состоит и сведений о его судьбе не имеется.

ПРИЛОЖЕНИЕ: 3 л., первому адресату.

НАЧАЛЬНИК 2 ОТДЕЛА 4 УПРАВЛЕНИЯ
ПОЛКОВНИК

ПРОКОПЬЕВ

де

Министерство Обороны
Союза ССР

ВОЙСКОВАЯ ЧАСТЬ

№ 38729

октября 1957 г.

№ 15014к.

Дана гр-ке ПОПОВОЙ Нине Ивановне в том, что ее муж ПОПОВ Николай Васильевич, 1894 г. рождения, уроженец гор. Бургос /Болгария/, по национальности болгарин, с 1924 года гр-н СССР. действительно с 1934 года по 15 января 1945 года состоял на службе в Советской Армии в качестве служащего.

Находясь на выполнении задания Командования в январе 1945 года пропал без вести на фронте Великой Отечественной войны.

Выдана для представления в органы Собеса.

ЗАМ. НАЧАЛЬНИКА УПРАВЛЕНИЯ
В/Ч 38729
ГЕНЕРАЛ-МАЙОР

/ШУМСКИЙ/

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ
АРХИВ

Министерства обороны СССР

25 декабря 1984 г.

№ 5 / 15764

142100, г. Подольск, Моск. обл.

НАЧАЛЬНИКУ 4-ГО УПРАВЛЕНИЯ
ГЛАВНОГО УПРАВЛЕНИЯ КАДРОВ
МО СССР
г. Москва, К-160

копия: г. Москва, ул. Верхняя д. 3, корп. I,
кв. 50
ПОПОВУ В.Н.

Направляем письмо ПОПОВА Василия Николаевича на Ваше рассмотрение и для ответа заявителю.

При необходимости дальнейшего наведения справки, просим письмо с результатами Вашей проверки возвратить в Центральный архив МО СССР.

Одновременно сообщаем, что личного дела на Попова Николая Васильевича в архиве нет.

ПРИЛОЖЕНИЕ: в/вх15764 на 2 листах только первому адресату.

НАЧАЛЬНИК 5 ОТДЕЛА

(БРИЛЕВ)